

עלות המים שמפעלי המים הלאומיים סיפקו לחקלאים הייתה גבוהה בהרבה מזו שרוב החקלאים יכלו לשלם. המכשול הכלכלי היסודי הזה עלול להיות אבן נגף מכרעת בפיתוח היישובים החקלאיים. כדי להתגבר עליו יזמו החקלאים את הרעיון של **סבסוד מים למגזר החקלאי**, ומאז התקבע הסבסוד לחקלאים בקרב מתכנני משק המים בישראל.

סבסוד המים הוביל את החקלאים לגדל יבולים שגידולם לא היה מתאפשר לו היה עליהם לשלם את עלותם האמיתית של המים. לפני שנים אחדות הסתבר כי לגידולים שהם צרכני מים גדולים (כגון כותנה) יש כדאיות גבוהה לחקלאים, אף על פי שהם רחוקים מלהיות רווחיים לכלכלת ישראל. גידולים עתירי מים אלה הביאו להגברת הביקוש למים וליצוא של כמויות אדירות של מים מסובסדים.

למען עתידה של ישראל חייבת להתקיים בה חברה עירונית־תעשייתית המבוססת על שימוש בטכנולוגיות מתקדמות. יש לבטל את העדיפות הגבוהה להקצאת מים שפירים לחקלאות ולהשתחרר מההתמכרות לחלום החברה הכפרית. על החקלאות להתבסס על הכמות הגדולה של מים מושבים הממוחזרים באיכות גבוהה. באופן זה יוכל המגזר החקלאי להמשיך להתקיים ברמה גבוהה, כמו זו הנוכחית. מבחינה כלכלית, מי שופכי שמוחזרו בטיפול מיטבי הם ממקורות המים הטובים ביותר לחקלאות ולטבע. חקלאים הנשענים על מקורות כאלה נהנים ממקור מים בר־קיימא: אמינות אספקתו גבוהה (גם בתקופות בצורת) ואיכותו גבוהה.

יש החוששים כי ללא סבסוד המים לחקלאות, יקטן המגזר החקלאי המקומי, ויכולת אספקת המזון של ישראל תיפגע. תפיסה זו מוטעית, מכיוון שזה שנים רבות ישראל מייבאת את רוב הערך הקלורי של המזון שתושביה צורכים. מלבד זאת, הקצאה מועטה יחסית של מים שפירים, בתוספת מים ממוחזרים באיכות גבוהה, תספיק לחקלאות המקומית לגידול רוב התוצרת הטרייה (פירות וירקות) הנדרשת לצריכה המקומית. את שאר מרכיבי המזון נמשיך לייבא כפי שנעשה כיום.

כדי לתמוך בשגשוג היישובים הכפריים יש לבדוק לעומק את הדגם שפועל בשווייץ משנת 1998 – **סבסוד אזורי חקלאות ירוקים** – באמצעות תשלום ישיר לחקלאים תמורת שימור קרקע ירוקה. הסובסדיה היא פיצוי שהממשלה השווייצית נותנת תמורת שירותים המכונים לטובת הכלל, ובהם החזקה של שטחים ירוקים שיש להם תועלת סביבתית, תיירותית ונופית באזורים כפריים. ייתכן שמודל זה, עם התאמתו לתנאי הארץ, יאפשר גם לנו לשמור על ישראל ירוקה.

תמיכה בחקלאות תמורת שימור קרקע ירוקה ולא באמצעות סבסוד מחיר המים

הלל שובל

החוג למדעי בריאות הסביבה, המכללה האקדמית הרסה ירושלים
האוניברסיטה העברית בירושלים

hshuval@vms.huji.ac.il

משבר המים, שישראל נחלצת ממנו כיום, איננו תוצאה של כוחות עליונים בלבד. שורשי המשבר טמונים בניהול לקוי לאורך זמן של משק המים, שאפשר למגזר החקלאי ניצול יתר של מקורות המים המוגבלים. הקצאת מים להשקיה, בכמות גדולה מכמות המים הזמינים באופן טבעי, עודדה את החקלאים לטפח גידולים הדורשים השקיה מרובה, אף על פי שגידולם לא היה כדאי מבחינה כלכלית למדינה. לימוד המניעים למשבר מלמד על חשיבות הצורך בשינוי דפוסי חלוקת המשאב הלאומי של מים שפירים, שהמגזר החקלאי הוא עדיין הצרכן העיקרי שלו.

כדי לעמוד בדרישות הגדולות למים עבור החקלאות, קבעו במודע רשויות המים בישראל (שנשלטו באותו זמן על־ידי המגזר החקלאי, שגם זכה לגיבוי פוליטי חזק) תכנית של שאיבת יתר המסכנת את מקורות המים התחתיים והעיליים. המדיניות כונתה "משיכת רזרבות חד־פעמית". שאיבת יתר של מים מאקוות החוף וממקורות מרכזיים אחרים הובילה לחציית הקו האדום במקומות רבים, דבר שהתבטא בחדירת מים לאקוות החוף ולפגיעה באיכות המים השפירים. מתכנני משק המים אמנם הבטיחו שמשילות היתר המסוכנות הללו יפוצו בעתיד על־ידי מים מותפלים, אך רק בעשור השני של המאה ה־21 נראים ניצני פיצוי זה, לאחר שנזקים משמעותיים ביותר כבר אירעו.

שורשי מדיניות ניצול היתר של מקורות המים טמונים במחויבות ההיסטורית, התרבותית, הפוליטית והדתית לחזון הרומנטי של ארץ ישראל כעם עובד אדמה, דימוי שהלך והתחזק בשנות הגלות בעקבות פולחנים דתיים וחגים חקלאיים שנשמרו מימי התנ"ך. כבר מהעלייה הראשונה (1880–1905) ניתן לראות ביטויים לצורך הרוחני והמיסטי לחדש את שורשי העם היהודי על־ידי עיבוד אדמת המולדת במטרה לשמור על "ביטחון באספקת המזון". בעקבות חזון זה הוקמו מעל ל־700 יישובים חקלאיים, והחקלאות התפתחה הרבה מעבר ליכולת אספקת המים הנחוצים לקיומה.

השינויים שעברה החקלאות בעשורים האחרונים התבטאו גם בדמותו ובמעמדו של החקלאי. למעלה: תלמיד בית הספר כדורי בשנת 1954 | צילום: אברהם מלבסקי, באדיבות ארכיון הצילומים של קק"ל; למטה: חקלאי תאילנדי בשדות מושב כפר ברוך | צילום: יוסי צוד